

The Flow of Life in Sohrab Sepehri's Poetry

Hassan Ahmadi

PhD student in Persian Language and Literature, Zanzan Branch, Islamic Azad University, Zanzan, Iran.

Hosein Arian (Corresponding author)

Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Zanzan Branch, Islamic Azad University, Zanzan, Iran.

Nozhat Nouhi

Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Zanzan Branch, Islamic Azad University, Zanzan, Iran.

Date received: ۱۲/۲۶/۱۴۰۳ **Date accepted:** ۵/۲۷/۱۴۰۴

Abstract

Sohrab Sepehri speaks unconditionally in her poetry, which is full of life and love for it, because she is not a supporter of committed literature and art for intellectual purposes, but rather follows the theory of art for art's sake, and does not want life for anything else, but rather believes in the intrinsic value of life. In this article, the research method is qualitative and library study based on content analysis. The flow of Sepehri's poetry is examined with the scale of his existentialist concern and from a reader-centered perspective that gives authenticity to the reader's interpretation of the text. It shows that in her poetry she does not speak of her own experience and understanding, but rather confronts the reader with life and takes her with her to walk in spiritual alleys and live with the phenomena of life in a tangible way. Examples of this encounter with the sun and trees, which are the warmth and growth of life in her poetry, are given as examples, and it is shown that the poet uses these

beautiful manifestations of life to lead the way to immortality and spirituality, and gives the reader a taste of mysticism.

Keywords: Contemporary poetry, flow theory, meaning of life, mysticism of Sohrab Sepehri, art for art's sake.

Abstract

Sohrab Sepehri is a famous Iranian poet, writer and painter who was born in Kashan. He is considered one of the most important and famous Iranian poets of the contemporary century and has many fans. Sohrab was born into an educated and artistic family, which is why he was involved with art from childhood. Sohrab Sepehri's poems have a special place among the people and the subject of most of his poems was love. Sohrab Sepehri was one of the most important contemporary poets and writers. In addition to poetry and writing, he also had special skills in painting and was considered an outstanding artist. This Kashani artist composed very beautiful poems and left behind many wonderful and meaningful works. Sohrab was a searching, hardworking, humble, perfectionist, solitary and quiet artist, meaning he would sit quietly in a group for hours and think. He was very philanthropic and treated his family, friends and acquaintances with great humility and generosity. Poetry and painting were two inseparable parts of Sohrab's life and accompanied him until the end of his life.

When we talk about romanticism in contemporary Persian poetry, poets such as Tollali, Nader Pour, Rahmani, Moshiri, Soheili, etc. immediately come to mind. And undoubtedly, Sepehri's poetry does not resemble the poems of these poets in terms of content and thought, nor in terms of form, meter, imagery, and technique, to the extent that we consider him a romantic poet. In addition, from many of these perspectives, Sepehri is closer to poets such as Nima, Shamlou, Akhavan, Forough, Atashi, and other famous poets of the social symbolism movement, but Sepehri's poetry is more humane and the poetry of those poets is more social and political; although there are also poems in Sepehri's Divan that refer to social themes and themes.

Fortunately, many books and articles have been written about Sepehri, his poetic style, and the characteristics of his poems, which have been largely effective in understanding the poet and his poetry. Below, we will also mention some of the most important of these characteristics. Of course, these characteristics are mostly related to the same three collections that contain the best of Sepehri's poems.

Sepehri's eight books contain more or less all of his poetic work and efforts, which spanned nearly thirty years. In Sohrab's eight books, which include six collections and two long poems, one can follow and understand all the nuances of his poetic experiences and the course of his thought. Sepehri is a poet with an inner journey, and her inner journey is directly related to the course of her life from adolescence to youth and maturity and then to the threshold of old age and her inner experiences in this course, so that every external event is a characteristic of Sepehri's poetry, this disconnection from the external worlds and direct connection with the internal worlds.

Sepehri's life path, given his unique worldview and way of thinking, has a special tendency towards the lives of mystics and great thinkers. "The mysticism of Sohrab Sepehri is a living continuation of the mysticism of the original Iranian school, namely the school of the elders of Khorasan (as opposed to the school of the elders of Iraq). And his views are similar to the views of great people such as Abu Saeed Abul-Khair and especially Rumi. The Khorasan school of mysticism is a self-integrated blend of Buddhist and Chinese thoughts and ancient Iranian and Islamic rituals. Khorasan has been in contact and communication with India and China for centuries. The foundation of the Khorasan school is based on love and movement, life and joy, while the Iraqi or Baghdad school is more

Sepehri, as a mystic, understands the position of every being in the two infinities of eternity and eternity. The infinite that takes its formal beginning from coming, and the infinite that reaches its apparent end in going. From the border of coming to the point of going, he is deeply immersed in the undulations of life. So at the beginning and the end of the path, although it is only a moment in the essence of his existence, his thought and expression cannot be the same. At first, his language and thought understood the oneness of life as a dream, and he expressed it in a dreamy way. While in the middle of the way, his speech and consequently his thought emerge from a valley of a gentle, poetic language mixed with a mystical sadness. The beginning, purgatory, heaven and the end of thought. Of course, it is difficult to reach the boundaries of reaching.

Sohrab's view of life is mystical, devout, and infinite, and on this basis, he sees death as part of eternal life. In his view, all parts of nature and elements of the universe have souls. A sphere with its lofty soul blends with the world and joins God with each of them, and he sees no difference or contradiction among the elements of existence.

In general, Sepehri looks at life with a positive perspective and pays attention to the world and the parts of the universe with a mystical vision, and considers

all parts of creation and nature to have an equal share. Sohrab's view of life is a clear and mystical one. He looks at human life as eternal life and considers the life of this world to be part of the true path of human life and considers the path of life to be towards transcendence and nearness to Allah. Sepehri considers all parts of creation to have a soul, and one must seek freshness and novelty in them at every moment. He considers life to be so vast and great that death is only a feather in its cap. This is why, in Sohrab's view, death is the logical continuation of life.

جریان‌شناسی زندگی در شعر سهراب سپهری

حسن احمدی

دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران.

حسین آریان(نویسنده مسئول)^۱

دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران.

نزهت نوحی

استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۵/۲۷

چکیده

سهراب سپهری در شعر خود که سرشار از زندگی و عشق به آن است بی قید و شرط سخن می‌گوید چرا که طرفدار ادبیات متعهد و هنر برای اهداف فکری نیست بلکه پیرو نظریه هنر برای هنر است و زندگی را برای چیزی دیگر نمی‌خواهد بلکه ارزش ذاتی برای زندگی قائل است. در این مقاله، روش پژوهش از نوع کیفی و مطالعه کتابخانه‌ای بر مبنای تحلیل محتواست. جریان‌شناسی شعر سپهری را با ترازوی دغدغه وجودی اگزیستانسیالیستی او بررسی و از زاویه خواننده محوری که اصالت را به تفسیر خواننده از متن می‌دهد نشان می‌دهد که او در شعر خود از تجربه و درک خود سخن نمی‌گوید بلکه خواننده را با زندگی مواجه می‌سازد و با خود همراه می‌نماید تا در کوچه‌های معنوی گام بردارد و خود با پدیده‌های زندگی به طور ملموس زندگی کند. نمونه‌هایی از این مواجهه با آفتاب و درخت که گرما و رویش زندگی در شعر اوست برای نمونه آورده و نشان داده می‌شود که شاعر از این جلوه‌های زیبای زندگی راه به سوی جاودانگی و معنویت می‌برد و طعم عرفان را به خواننده می‌چشاند.

کلیدواژه‌ها: شعر معاصر، جریان‌شناسی، معنای زندگی، عرفان سهراب سپهری، هنر برای هنر.

^۱ . arian.h@iaui.ir.

۱- پیشگفتار

۱-۱- بیان مسأله

از آنجا که سهراب سپهری زندگی را برای خود زندگی می‌خواهد و طرفدار هنر برای هنر است مورد انتقاد شاعرانی قرار گرفته است که صاحب ایدئولوژی بوده‌اند و هنر را برای اهداف فکری خود می‌خواسته‌اند و به هنر متعهد فکر می‌کرده‌اند. احمد شاملو از نگاه چپ همواره به سپهری انتقاد داشت که چرا به هنر برای اهداف اجتماعی نمی‌پردازد در حالی که هنر برای هنر از نظریه‌های باسابقه در فلسفه و ادبیات و هنر جهانی است و به نظریه اصالت زندگی برای خود زندگی می‌انجامد و لازم نیست شعر و موسیقی و دیگر هنرها را فدای اهداف ایدئولوژی‌ها نمود بلکه اینها نمودهای زندگی و عشق به زندگی هستند که باید بی‌قید و شرط زیبایی‌هایشان را دوست داشت و از اینجا سرچشمه می‌گیرد که زندگی به خودی خود زیباست نه اینکه اگر برای اهدافی خاص صرف شود زیبا خواهد شد. از اینجا است که سهراب سپهری در نظریه‌های ادبی جدید به اگزیستانسیالیسم و ساختارشکنی نزدیک می‌شود.

اگزیستانسیالیسم به معنای تقدم وجود بر ماهیت، در قرن بیستم با اصالت به آزادی انتخاب و اضطراب و دغدغه مواجهه با هستی در ادبیات ظهور می‌یابد و در شعر سهراب سپهری نیز این دغدغه در حوزه معنای زندگی دیده می‌شود. (رک: عزیزی فر و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۰۳) مبنایی‌ترین اصل در این مکتب را «آزادی» گفته‌اند. «انسان آزادانه از آنچه هم اکنون هست برمی‌گذرد و خود را گویی از راه کاربست آزادی خویش می‌آفریند. (کاپلستون، ۱۳۸۸: ۴۱۷) اما این آزادی با خود اضطراب و سردرگمی و پریشانی و افسردگی می‌آورد. «نفس آدم‌ها سربسر افسرده است...» (سپهری، ۱۳۸۷: ۱۱) و با خود حزنی شیرین می‌آورد. «دلم گرفته، عجیب گرفته است...» (همان، ۱۹۰) مواجهه با هستی، احساسی دلهره‌آور اما ناب به شاعر می‌بخشد. از اینجا به زندگی نگاهی پویا و غیرقابل پیش‌بینی پیدا می‌کند که تنها در فلسفه هنر برای هنر قابل درک است. مواجهه بی‌واسطه با زندگی. «زندگی رسم خوشایندی است...» (همان، ۱۸۰).

از دیدگاه سهراب مواجهه بی‌واسطه با هستی و حتی امر متعالی از همین دیدگاه مایه دارد که انسان را به ناکجاآباد و به قول او به «هیچستان» می‌برد که در آنجا همه انگاره‌های وجودی و اشرافی و عرفانی در تنهایی با احساس یگانگی و اتحاد پیدا می‌شود و در آنجا می‌توان به ملتقای درخت و خدا رسید که نوعی ملاقات و دیدار معنوی به دور از امور اعتباری اجتماعی است.

۲- مبانی نظری پژوهش

۲-۱- نظریه‌های ادبی

اینکه شعر سهراب سپهری درونمایه‌هایی از هایکوی ژاپنی و فلسفه چینی تا عرفان هندی و افکار بودایی تا مکتب عشق سگری خراسان در خود دارد به مبانی نظری او در نقد ادبی ادبی راه نمی‌یابد چراکه در نقد نو به دنبال نظریه‌های متن محور مؤلف محور و خواننده محور اهمیت داده‌اند مانند تی اس الیوت از دیدگاه مؤلف محور خود عقیده دارد که شاعر یا نویسنده شخصیت خود را در متن محو می‌کند و در ذهنش شور و هیجانی را که مواد و مصالح کار آن هستند کامل تر هضم و مستحل خواهد کرد. (Eliot, ۱۹۱۹: ۱۷) یعنی برای درک یک متن ادبی نباید به مؤلف و شاعر استناد نمود و تلاش کرد تا ذهن او یا شخصیت او را شناخت چرا که او با درگذشتن از خود، چون یک میانجی است که زمینه نگارش یا سرایش متن را فراهم می‌کند.

از سال ۱۹۶۰ م با طرح پساساختارگرایی و شخصیت‌هایی چون ژاک دریدا، دیگر حتی زبان آینه‌ای شفاف برای بازتاباندن واقعیت به شمار نیامد و هر شعری یا متنی فقط نوعی بازی آزادانه در بین نشانه‌ها بود که مؤلف و شاعر را خاستگاه اصلی پیدایش معنای متن قرار نمی‌داد و به این معنا «مرگ مؤلف» در نزد رولان بارت و میشل فوکو رسید. مقاله رولان بارت «مرگ مؤلف» در سال ۱۹۶۷ م. (Bertles, ۱۹۸۸) و مقاله میشل فوکو «مؤلف چیست؟» در سال ۱۹۶۹ م. (Foucault, ۱۹۸۹) در حقیقت دیگر تلاش برای دستیابی به قطعیت در تفسیر شعر و متن را از بین بردند. آن‌ها جایگاه خواننده را ارتقا دادند و بر معنایی که حاصل تفسیر خواننده است نه بازتاب اندیشه‌های مؤلف، مهم دانستند و به سوی نظریه خواننده محور حرکت کردند حتی حضور مؤلف را در تفسیر نوعی استبداد قلمداد کردند.

اگر با این دیدگاه جدید پساساختارگرایی به سراغ اشعار سهراب رفته و از زاویه‌هایی نو به آن‌ها نگریسته شود آن وقت قدرت نقاشی او با دیدگاه اگزیستانسیالیسمی آزادی‌گرایانه که به تشویش و اضطراب رنگ‌آمیزی شده است خواننده محوری را تقویت می‌کند و خواننده را در مرکز قرار می‌دهد تا با شهود باطنی و مواجهه مستقیم با متن، دروازه‌ای جدید به روی او گشوده شود و زندگی را در معنای بی‌واسطه آن در شعرهای او احساس کند و مهم‌ترین جنبه قدرتمند شعر سهراب همین نقطه خواننده محوری است که چون شاعران دیگر از احساس و دریافت‌های خود سخن نمی‌گوید بلکه خواننده را به خود زندگی می‌رساند و آن لحظه‌ها و تجربه‌ها را به او می‌چشاند و ابتکار او همین است.

۲-۲- بررسی مفهوم زندگی در اشعار سهراب سپهری

هشت کتاب سپهری کمابیش تمامی کار و کوشش شاعرانه‌ی او را که قریب به سی سال بود در بر دارد. در هشت کتاب سهراب که شامل شش مجموعه و دو شعر بلند است می‌توان تمامی زیر و بم تجربه‌های شاعرانه و سیر اندیشه‌ی او را دنبال کرد و شناخت. سپهری شاعری است دارای سلوک باطنی، و سلوک باطنی او مستقیم با سیر زندگیش از نوجوانی به جوانی و پختگی و سپس تا آستانه‌ی پیری و تجربه‌های درونی او در این سیر رابطه دارد تا هر حادثه‌ی بیرونی، ویژگی شعر سپهری همین گسستگی از عوالم بیرون و پیوستگی مستقیم با عوالم درون است.

سپهری شاعری است که هم چون یک عارف، سراسر زندگی‌اش سفر در جاده‌ی معرفت است و مانند یک مسافر طریق عرفان، در لحظه‌ی حال زندگی می‌کند، سپهری «ابن الوقت است و از ماضی و مستقبل بریده است. عارف وقت خود است و مترقب است تا نفحات را که همان واردات لحظه هاست دریابد. مانند آبی جاری، در هر لحظه‌ی رود، تر و تازه است. او در همه‌ی آنات، فقط یک نگاه تازه است و دیگر هیچ.» (شمیسا، ۱۳۸۲: ۲۰ - ۲۱).

«ابن وقت در زبان عادی معنای ناپسندی دارد و به کسی که هر لحظه به رنگی در می‌آید اطلاق می‌شود: فرصت طلب، اپورتونیست. اما در اصطلاح عرفانی صفت کسی است که در زمان حال می‌زید جدا از ماضی و مستقبل. هر لحظه واردی به دل او می‌رسد و اگر پروای گذشته و آینده کند، لحظه‌ی درآک را از دست می‌دهد.» (همان: ۲۵).

به قول مولوی:

صوفی ابن الوقت باشد ای رفیق
تو مگر خود مرد صوفی نیستی
نیست فردا گفتن از شرط طریق
هست را از نسیه خیزد نیستی

(مولوی، ۱۳۶۵: ۱۰).

«سپهری از شعر و ادبیات ژاپن، هند، چین و حتی کشورهای غرب متأثر می‌بوده و بیش از همه هایکوه‌های ژاپن و فلسفه‌ی چین و عرفان هند در درون و معنی سخن وی طرحی بی‌رنگ کشیده است و از نظر شیوه‌ی بیان و زبان با همه‌ی خودرویی و خود رایی در عصر حاضر از نیما یوشیج و فریدون تولگی و فروغ و ... تأثر پذیرفته ... آشنایی وی با مثنوی مولانا و دیوان غزلیات شمس تبریزی بسیار چشم‌گیر و با نظامی گنجه‌ای و حافظ اندک و با فردوسی و عطار و دیگران بسیار ناچیز است.» (ثروتیان، ۱۳۸۴: ۴۹).

مسیر زندگی سپهری با توجه به جهان‌بینی خاص او و شیوه‌ی تفکرش گرایش ویژه‌ای به زندگی عرفا و بزرگان صاحب تفکر دارد. «عرفان سهراب سپهری ادامه‌ی زنده‌ی همان عرفان مکتب اصیل ایرانی یعنی مکتب مشایخ خراسان (در مقابل مکتب مشایخ عراق) است. و آرای او به آرای بزرگانی از قبیل ابوسعید ابوالخیر و مخصوصاً مولانا شبیه است. مکتب خراسان در عرفان، خودآمیزه‌ای از افکار بودایی و چینی و آیین‌های کهن ایرانی و اسلامی است. خراسان قرن‌ها با هند و چین در تماس و مراوده بوده است. اساس مکتب خراسان بر عشق و جنبش و زندگانی و شادی است، حال آن که مکتب عراق یا بغداد بیشتر مبتنی بر قبض و زهد و انزوا و ریاضت بوده است.» (شمیسا، ۱۳۸۲: ۲۸).

«سپهری اصولاً شاعری است جستجوگر؛ او در جستجوی رستگاری است و با شعرش به دنبال جهانی است؛ جهان او با شعر تمام نمی‌شود و شعر تمام جهان او نیست. سپهری به ابدیت می‌اندیشد و درد او جاودانگی است.» (عابدی، ۱۳۷۹: ۶۲).

هرکجا هستم، باشم،

آسمان مال من است.

پنجره، فکر، هوا، عشق، زمین مال من است. (سپهری، ۱۳۸۷: ۲۹۷).

سپهری در مقام عارف نسبت به حیات، موقعیت هر وجودی را در دو بی‌نهایت ازل و ابد به خوبی ادراک می‌کند، بی‌نهایتی که از آمدن، آغاز صوری به خویش می‌گیرد، و بی‌نهایتی که در رفتن، به سرانجامی ظاهری می‌رسد. او از مرز آمدن تا به گاه رفتن در تموج حیات غوطه‌ی عمیقی می‌خورد. پس در ابتدا و انتهای راه، اگرچه درگتّه وجودش لحظه‌ای بیش نیست، اندیشه و بیان او نمی‌تواند یکسان باشد. در ابتدا زبان و فکر او یگانگی حیات را کنگ درک می‌کرد، و به شکلی خواب زده ادا می‌کند. در حالی که در میانه‌ی راه، سخن او و در نتیجه فکرش از وادی یک زبان لطیف، شاعرانه و آمیخته با یک حزن عرفانی رخ می‌نماید. آغاز، برزخ، بهشت و فرجام اندیشه آمدن تا مرزهای رسیدن البته دشوار است. هنگامه‌ی رفتن نیز به هیچ روی آسان نیست. اما رونده‌ی راستین، چون از رنج و عشق سرشار است؛ این راه را با لذت طی می‌کند و بی‌خودانه در آن گام می‌پردازد.

در بخشی از مجموعه‌ی «مرگ رنگ» شاعر، زندگی را همچون شب عمر پنداشته که انسان‌ها بدون در نظر گرفتن ساعت زمان، از آن عبور می‌کنند و بیشتر اوقات خویش را در غفلت و بی‌خبری می‌گذرانند و زندگی، قصه و تجربه‌ای تکرار نشدنی است:

ساعت گنج زمان در شب عمر

می‌زند پی در پی زنگ

لحظه‌ها می‌گذرد.

آنچه بگذشت، نمی‌آید باز.

قصه‌ای هست که هرگز دیگر

نتواند شد آغاز. (همان : ۵۰ - ۵۱).

در بخشی دیگر، عمق ناامیدی و دل زدگی سهراب از زندگی این گونه تصویر می‌شود :

نیست رنگی که بگوید با من

اندکی صبر، سحر نزدیک است.

هر دم این بانگ برآرم از دل :

وای، این شب چقدر تاریک است! (همان : ۳۷).

در این جا مسیر حرکت سهراب رو به روشنی است، حالیا که گذشته تاریک، وهم انگیز و کشنده بود. اما اتفاقی می‌تواند این تلخی و تاریکی را از بین ببرد و سیاهی کشنده را کدر و نابود سازد. و برای عبور از تاریکی و مرداب نیاز به اتفاقی فرا زمینی و ماورایی داریم. (در راه سلوک اتفاقی در جهت کمال برای سالک می‌افتد) حادثه‌ای در حال وقوع است که می‌تواند خون را در شریان زندگی به راه اندازد و راهی برای رهایی از این گم گشتگی و رسیدن به روشنایی و نور است :

خود را از رو به رو تماشا کردم:

گودالی از مرگ پر شده بود.

و من در مرده‌ی خود به راه افتادم. شاید خطایی پا به زمین نهاده بود. (همان : ۱۲۸ - ۱۲۹).

این دوگانگی، که شاید بتوان آن را منفک شدن جان و جسم از یکدیگر دانست، با فرود آمدن نوری در مرده راوی از میان می‌رود؛ راوی بیشتر از « گودالی از مرگ » پر شده بود، اکنون با لرزش و اضطراب به یگانگی می‌رسد. او از این موضوع با یقین و اعتماد سخن نمی‌گوید. شک و تردید بر او چیره است از این رو در پایین شعر تکرار می‌کند که « شاید خطایی پا به زمین نهاده بود. » با نگاهی به اشعار سپهری به روشنی دیده می‌شود که « گوهرمن » سهراب در میان « صدف تنهایی » وی زندانی شده است و پس از طی راهی در کویر، باغ و کوهسار، شاعر به آهستگی دو کفه‌ی صدف را اندکی می‌گشاید و گاهی شعار « ما » را به جای « من » سر می‌دهد. « و اگر سهراب سپهری از مرگ رنگ یا زندگی خواب‌ها و هر مقوله‌ای از طبیعت

جهان هستی سخن می‌گوید، خویشتن را مطرح می‌کند و از درون به جهان بیرون می‌نگرد و شعر او درونی است. (ثروتیان، ۱۳۸۴ : ۲۳۶).

من در پس در تنها مانده بودم.

همیشه خود را در پس یک در تنها دیده‌ام.

گویی وجودم در پای این در جا مانده بود،
در گنگی آن ریشه داشت.

آیا زندگی‌ام صدایی بی‌پاسخ نبود؟ (سپهری، ۱۳۸۷ : ۱۳۴).

سپهری در مجموعه‌ی « آوار آفتاب » قطعه شعری دارد به نام « فراتر » که می‌توان آن را نقطه‌ی اوج رسیدن سپهری به جهان کامل خویش و آرام گرفتن در آن جهان دانست. به اعتباری دیگر، این شعر فضای دوست داشتنی و مورد علاقه‌ی سپهری را ترسیم می‌کند. این شعر سرشار از اتکا به نفس و روشنی است. سپهری در بهشت خویش است، بهشتی که طرح کامل آن را چند سال بعد در « حجم سبز » می‌یابیم.

بی‌شک یکی از زیباترین و کنش برانگیزترین اشعار سهراب، منظومه‌ی «صدای پای آب» است. در این منظومه، یکی از مهم‌ترین خطوط فکری سپهری، زندگی است. در این منظومه، سپهری انسان را به درک زندگی واقعی دعوت می‌کند، چرا که زندگی واقعی در نظر سپهری، جز توجه به مظاهر ساده زندگی طبیعی و طبیعت زندگی نیست.

«سهراب سپهری در شعر صدای پای آب نخست همچون شهرزاد قصه‌گو، شرح حال و زندگی نامه‌ی خویش را با باورهای درونی، آرایش می‌دهد و از لای شب‌بوها، آواز غیب را می‌شنود و هر آنچه را که در زندگی خویش دیده و شنیده به زبانی خوش بازگو می‌کند.» (ثروتیان، ۱۳۸۴ : ۹۵).

و خدایی که در این نزدیکی است:

لای این شب‌بوها، پای آن کاج بلند.

روی آگاهی آب، روی قانون گیاه. (سپهری، ۱۳۸۷ : ۲۷۸).

سهراب جایی در منظومه‌ی صدای پای آب می‌گوید : « خود می‌دانم که پرنده‌ی پرده‌ی نقاشی من جان ندارد و حوض آن نیز ماهی ندارد؛ یعنی می‌دانم که زندگی بخشیدن کار من نیست ولیکن شبیه سازی می‌کنم و از همین رنگ و سایه نان می‌خورم و به کنایه‌ای می‌گویم : من که مجرد و تنها زندگی می‌کنم با این کار و پیشه دل تنهایی‌ام تازه می‌شود.» (ثروتیان، ۱۳۸۴ : ۱۰۲).

اهل کاشانم.

پیشه‌ام نقاشی است:

گاه گاهی قفسی می‌سازم با رنگ، می‌فروشم به شما

تا به آواز شقایق که در آن زندانی است

دل تنهایی تان تازه شود.

چه خیالی، چه خیالی، ... می‌دانم

پرده‌ام بی‌جان است.

خوب می‌دانم، حوض نقاشی من بی‌ماهی است. (سپهری، ۱۳۸۷: ۲۷۹ - ۲۸۰)

زندگی در نظر سپهری جلوه‌های مختلفی از زیبایی است. زندگی می‌تواند چشم نواز و خوش صدا باشد:

زندگی چیزی بود، مثل یک بارش عید، یک چنار پُر سار.

زندگی در آن وقت، صفی از نور و عروسک بود.

یک بغل آزادی بود.

زندگی در آن وقت، حوض موسیقی بود. (همان: ۲۸۲)

در ادامه سپهری با مرور خاطرات خویش، دفتر زندگی خود را ورق می‌زند و ایام کودکی تا جوانی را

برمی‌شمرد، سپس طی بندهایی شاهد ظهور بینش عرفانی سپهری در مورد رویدادهای جامعه و تفکر خاص

او درباره عناصر اجتماع هستیم. ظاهراً شاعر در عالم تحقیق و سیر و تفکر و یا در جهان حقیقت مادی به

همه‌ی این پله‌ها گام می‌نهد و در نهایت، باز به سوی زمین می‌نگرد و در آن جا می‌بیند که روز و روزگاری

بود که در دامن مادر می‌زیست و او شب و روز، کار می‌کرد و لحظه‌ای آرام نداشت:

مادرم آن پایین

استکان‌ها را در خاطره‌ی شط می‌شست. (همان: ۲۸۶).

که غرض از شط، جریان همه‌ی عمر و زندگی شاعر است و خاطره‌ی آن، همه‌ی خاطرات شاعر صدای

پای آب می‌توان باشد.

سهراب می‌گوید «در درون خود احساس می‌کنم که دیروز و در این نزدیکی‌ها آفرینش زمین آغاز گردید

و من تکامل خود را آغاز کردم و به این جا رسیدم و یا همین چندی پیش بود که از بهشت روی زمین آمدم

و زندگی در زمین با من آغاز شد، من مراحل خود را گذراندم، جماد و نبات را می‌شناسم، با یک نگاه

می فهمم گل، شاداب است یا پژمرده و می توانم او را طبابت بکنم و تا جایی که ممکن است زنده نگه دارم.» (ثروتیان، ۱۳۸۴ : ۱۴۱).

سپهری درباره ی پیوند زندگی موجودات با هم می گوید:

تا بخواهی خورشید ، تا بخواهی پیوند ، تا بخواهی تکثیر. (سپهری، ۱۳۸۷ : ۲۹۵).

سهراب در یک لحظه به خود می آید و خود را می یابد و به دنیای بی کران نور می نگرد و می بیند جهان به کار خود مشغول است تا بخواهی به کار خود مشغول است تا بخواهی خورشید هست و تابش نور هست و زندگی هست، و تا بخواهی پیوند گیاهان و جانوران و هر موجود زنده ای هست و ادامه دارد، همه چیز جفت جفت آفریده شده است، حتی ذرات عالم و اتم های درون یک مولکول و پروتون ها و الکترون ها.

که این مصراع سهراب نیز به آیه ی زیر اشاره دارد:

وَ أَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى (۴۵ / نجم ۵۳)

یعنی : و هم اوست که دو گونه می آفریند : نر و ماده.

در صدای پای آب، سپهری شاعر خوش بینی است. زندگی برای سپهری امری بسیار ساده و روان است، چون خودش بی آرایش و ساده زیست است. شاعر در صدای پای آب به مرحله ای از یگانگی و به بهشت اندیشه رسیده که در همه ی عناصر پیرامون خویش صدایی از وحدت می شنود. وحدت او با آغاز جهان آغاز شده است او به کودکی می ماند که هر چیزی، هر لحظه ای و هر مکانی برایش جاذبه ی خاصی دارد. زندگی، از این رو در ذهن او بس زیبا و دوست داشتنی است:

زندگی رسم خوشایندی است.

زندگی بال و پری دارد با وسعت مرگ،

پرشی دارد اندازه ی عشق.

زندگی چیزی نیست، که لب طاقچه ی عادت از یاد من و تو

برود. (همان : ۲۹۵ - ۲۹۶).

شاعر زندگی را رسمی مرسوم می داند که خوشایند همه است و همه زیستن را دوست دارند و زندگی را پرنده ای می بیند که بال و پری به گستردگی مرگ دارد؛ یعنی زندگی پرواز می کند با پر و بالی که به اندازه ی مرگ است. و درک این معنی به روشنی ممکن نمی شود مگر این که بدانیم وسعت مرگ در زمان و مکان بی نهایت است و تا مرگ هست زندگی نیز تا ابدیت هست. آن روز که زندگی نیست مرگ هم نیست و این درست برعکس نظر « همه ی آن کسانی است که می گویند آن جا که مرگ هست دیگر زندگی نیست

و اما سهراب می‌گوید مرگ نیز آن روی سکه‌ی زندگی است و وسعتی دارد به اندازه‌ی بال و پر زندگی. زندگی پرشی دارد به اندازه‌ی عشق و این معنی بسیار باریک و زیباست که می‌گوید زندگی، خود زاده‌ی عشق و جاری در عشق است و این عشق است که گرده‌های گل یکدیگر را می‌یابند در هر کجا که باشند و این عشق‌پرستی است که نسل هر موجود زنده‌ای را زنده نگه می‌دارد، روزی که عشق نبود انسان هم روی زمین نبود.» (ثروتیان، ۱۳۸۴: ۱۵۰).

« شعر سپهری، شعر ستایش زندگی جهان است؛ زندگی پرنده و آب و ستاره، نبض رویدن علف و کشیدگی افتاده‌ی جاده بر خاک و سرگردانی بادهای مسافر، زندگی انسان و بودن‌ها، پدیده‌های جهان بنا به قانونی از برکت وجود یکدیگر زنده‌اند و هستی هر یک مدیون وجود آن‌های دیگر است. نگاه سهراب ردپای آن قانون ناپیدا را دنبال می‌کند؛ هم در طبیعت و هم در اجتماع. » (سیاهپوش، ۱۳۸۳: ۲۴۱).

سهراب زندگی را زیبا و جذاب می‌داند که این زیبایی از تمام عناصر موجود در زندگی ناشی می‌شود زندگی در نظر سهراب، در هم آمیختگی و ترکیب آگاهانه‌ای دارد. در پندار او زندگی برای تمامی موجودات وسیع است، چنان که هر موجودی می‌تواند آزادانه به همه‌ی آفاق سر بکشد :

زندگی جذبه‌ی دستی است که می‌چیند.

زندگی نوبر انجیر سیاه، در دهان گس تابستان است.

زندگی بعد درخت است به چشم حشره.

زندگی تجربه‌ی شب پره در تاریکی است. (سپهری، ۱۳۸۷: ۲۹۶).

زندگی از نظر سهراب حس غریبی دارد، سپهری می‌خواهد بگوید: « نژاد این مرغان مهاجر در طی قرون و دهور بنا به غریزه و فطرت مسیرهای مشخصی را پرواز می‌کنند و رفتارهای معینی دارند اما این مسیر برای هر مرغ مسیر ناشناخته‌ای است و این شبیه است به زندگی آدمیان که من حیث انسان بودن مسیر مشخصی دارند: به دنیا می‌آیند، ازدواج می‌کنند، غمگین می‌شوند، شاد می‌شوند و سرانجام می‌میرند، اما همین مسیر مقلد و محتوم برای هر انسان خاص (یک مرغ مهاجر) مسیر غریبی (به هر سه معنای شگفت و ناشناخته و غربت زده) است.» (شمیسا، ۱۳۸۲: ۱۰۳).

زندگی حس غریبی است که یک مرغ مهاجر دارد. (سپهری، ۱۳۸۷: ۲۹۶).

« این مصراع در بُعد عرفانی نیز قابل اعتناست: روح مرغی (پرنده‌ای) مهاجر است که از عالم ملکوت به عالم خاکی نزول کرده و در اینجا غریب است.» (شمیسا، ۱۳۸۲: ۱۰۴).

زندگی سوت قطاری است که در خواب پلی می پیچد.

زندگی دیدن یک باغچه از شیشه‌ی مسدود هواپیماست.

خبر رفتن موشک به فضا،

لمس تنهایی « ماه »،

فکر بوییدن گل در کره‌ای دیگر. (سپهری، ۱۳۸۷: ۲۹۶).

قطار می تواند رمز عبور و گذشت عمر باشد و پل رمز هستی انسانی. شاعر زندگی را گذران می داند و در موازات آن هستی انسان را منوط به ادامه‌ی زندگی کرده است. سهراب حس شیرین زندگی را در همه جا جاری و ساری می بیند به حدی که احساس زندگی در ورای ابرها و از پشت شیشه‌ی اجسام قابل لمس است. تعبیری چون موشک، فضا و کره همگی نشانگر حس لطیف و عاطفه‌ی سرشار سپهری در برخورد با حوادث عصر خویش است. در ادامه سپهری یادآور می شود که در زندگی فقط امور مهمی چون رفتن موشک به فضا نیست، بلکه امور طبیعی و ساده‌ای از قبیل شستن بشقاب هم هست همان که مادرش انجام می دهد:

مادرم آن پایین

استکان‌ها را در خاطره‌ی شط می شست. (همان: ۲۸۶).

زندگی ابعاد گوناگونی دارد؛ ابعاد گوناگونی چون شستن یک بشقاب، یافتن سکه‌ی دهشایی در جوی خیابان و مواردی از این قبیل است:

زندگی شستن یک بشقاب است.

زندگی یافتن سکه‌ی ده شاهی در جوی خیابان است. (همان: ۲۹۶)

از نظر سهراب « زندگی خواندن و آموختن قانون‌های ریاضی - فیزیک است و اندیشیدن به هر آنچه هست و دیدن قانون در همه جا، در توان دوم آینه‌ها که وقتی دو آینه در برابر هم قرار می گیرند بی نهایت تصویر در تصویر می افتد و گل هم آنگاه که دانه به اطراف خود می پاشد تا بی نهایت زندگی ابدی می یابد، دامن کوهی ختمی ، دامن کوهی لاله و باغچه‌ی خانه‌ای همه نیلوفر. و زندگی حاصل ضرب عمر زمین و سال‌های عمر ما در ضربان دل ماست و ادامه دارد و هست تا زمانی که زمین هست و دل می زند. و زندگی هندسه‌ی ساده و یکسان نفس هاست و تا زمانی که این هندسه‌ی ساده در دو خط مستقیم دم و بازدم جهت می یابد زندگی هست و ادامه دارد. » (ثروتیان، ۱۳۸۴: ۱۵۳ - ۱۵۴).

زندگی « مجذور » آینه است.

زندگی گل به «توان» ابدیت،

زندگی «ضرب» زمین در ضربان دل ما،

زندگی «هندسه‌ی» ساده و یک سان نفس‌هاست. (سپهری، ۱۳۸۷: ۲۹۷).

آینه در ادبیات سمبل و نشانه‌ی ذهن و ضمیر و دل و خاطره است.

فروغ می‌گوید :

تمام روز در آینه گریه می‌کردم (فروغ، ۱۳۸۶: ۲۷۹).

زندگی، بی‌پایانی خاطرات و لایتنهای تصوّرات است. هم‌چنین حاصل ضرب آرزوها و عشق‌ها در شور و حیات زمینی است، یعنی تا وقتی که قلب انسان بر روی زمین می‌زند هستی ادامه دارد و زندگی همین بودن است در هر بُعدی که باشد. همین که هستیم و نفس می‌کشیم زندگی می‌کنیم.

این ابیات سپهری را می‌توان با اشعار فروغ در «تولّدی دیگر» درباره‌ی زندگی، همسان دانست:

زندگی شاید

یک خیابان درازست که هر روز زنی با زنبیلی از آن می‌گذرد

زندگی شاید

رسمانیست که مردی با آن خود را از شاخه می‌آویزد.

زندگی شاید طفلی ست که از مدرسه بر می‌گردد (همان: ۳۱۱).

سهراب در این اشعاری که ذکر شد به طور غیر مستقیم می‌گوید: که اگر کسی این زیبایی‌های زندگی را نمی‌بیند، عیب از خود اوست و اوست که کج می‌بیند و زشت می‌انگارد و گرنه چیزی در طبیعت و هستی زشت و نازیبا نیست. سپهری زندگی را رسم و آیین مطبوع و خوشایندی می‌داند. حال اگر گاهی قارچ‌های دلتنگی می‌رویند، این امر طبیعی است و نباید به آن اهمیتی داد:

هر کجا هستم، باشم،

آسمان مال من است.

پنجره، فکر، هوا، عشق، زمین مال من است.

چه اهمیتی دارد

گاه اگر می‌رویند

قارچ‌های غربت؟ (سپهری، ۱۳۸۷: ۲۹۷).

در قسمتی از مجموعه‌ی « صدای پای آب » شاعر انسان‌ها را « نصیحت و امر به معروف می‌کند، دستور زندگی می‌دهد و مردم را به یک زندگی ساده و طبیعی و از طرفی آرمانی دعوت می‌کند، در این قسمت است که سخنان او شبیه به سخنان کریشنا مورتی می‌شود. » (شمیسا، ۱۳۸۲ : ۱۰۷).

من نمی‌دانم

که چرا می‌گویند : اسب حیوان نجیبی است، کبوتر زیباست.

و چرا در قفس هیچ کسی کرکس نیست.

گل شبدر چه کم از لاله قرمز دارد.

چشم‌ها را باید شست، جور دیگر باید دید. (همان : ۲۹۷).

سهراب در ادامه انسان‌ها را به بینش و نگرش نوین دعوت می‌کند و به همه گوشزد می‌کند راه درست زندگی از مسیر و انتخاب درست می‌گذرد و باید با چشم بصیرت و دیده‌ی باطنی به امور نگریست. طریقی که راه عاشقان و صالحان است :

چشم‌ها را باید شست، جور دیگر باید دید. (همان : ۲۹۷)

سپهری از انسان‌ها دعوت می‌کند تا پرده‌ها را کنار بزنند و با وضوح و شفافیت در پی حقیقت زندگی، ذات و پرتو آفریدگار باشند.

مولانا در این باره می‌گوید :

هیچ نامی بی حقیقت دیده یا ز گاف و لام گُل، گُل چیده

اسم خواندی رو مسمی را بجو مه به بالا دان نه اندر آب جو ...

خویش را صافی کن از اوصاف خود تا ببینی ذات پاک صاف خود

(مولوی، ۱۳۶۵ : ۲۱۲-۲۱۳).

زندگی برای سپهری عبارت از زیستن در لحظه‌ی حال و بریدن از گذشته و آینده است و این امر در جهان سپهری بزرگترین فضیلت محسوب می‌شود. سپهری نگاه به گذشته و استفاده از آن را برای حال موجب تباهی می‌داند. جهان مورد علاقه‌ی سپهری نه جهان آتی و آخرتی، نه جهان آرمانی ناکجا آباد، بلکه همین جهان، همین جا و همین اکنون است :

زندگی تر شدن پی در پی ،

زندگی آب تنی کردن در حوضچه‌ی « اکنون » است. (سپهری، ۱۳۸۷ : ۲۹۸).

« زندگی، همان لحظه‌ی اکنون هست که او در آن هست و زمان، خود، حوضچه‌ای پر آب است و عمر، یک دم بیش نیست و این گونه‌ای فلسفه‌ی خیّامی است، لیکن همراه با فهم، همراه با آگاهی و همراه با پاکی و زلالی آب در چشمه‌سار طبیعت سهرابی. » (ثروتیان ، ۱۳۸۴ : ۱۵۷).

سپهری در بخشی از مجموعه‌ی « مسافر » تعریضی به زندگی می‌زند و فراغت و آسودگی را برای انسان حاشیه‌ی صاف زندگی می‌داند. در شعر سهراب، زندگی نیز خود به شکل باغ و چمنزاری مجسم شده است که حاشیه‌ی آن صاف است و صافی حاشیه‌ی زندگی، لحظه‌هایی است که انسان فارغ از غم نان و جهان، به همدمی با عزیزی می‌نشیند و به هیچ چیز نمی‌اندیشد و دلهره و ترس و وحشتی ندارد :

و بوی باغچه را، باد، روی فرش فراغت

نثار حاشیه‌ی صاف زندگی می‌کرد. (سپهری، ۱۳۸۷ : ۳۱۰).

حافظ در این باره می‌گوید :

مقام امن و می بی‌غش و رفیق شفیق گرت مدام میسر شود زهی توفیق

(حافظ، ۱۳۸۲ : ۳۳۲).

بنابراین می‌توان گفت : « فراغت و دل‌آسودگی اصل است و زندگی حقیقی طفیل فراغت است... فراغت متن و زندگی حاشیه است. » (شمیسا، ۱۳۸۲ : ۱۴۰).

دفتر مجموعه‌ی شعر « حجم سبز » سپهری سرشار از شور و زندگی است، چرا که به نظر شاعر، زندگی در کنار سختی‌هایش پر از چیزهای زیباست:

مادرم صبحی می‌گفت: موسم دلگیری است.

من به او گفتم: زندگانی سیبی است ، گاز باید زد

با پوست. (سپهری، ۱۳۸۷ : ۳۴۹).

شور زندگی در وجود سپهری آن چنان قوی است که یادآور مرگ، او را اندوهگین و غم زده نمی‌کند و همواره نسبت به حیات و جاودانگی امیدوار و معتقد است ، گویی یاد مرگ ، آواز دعوتی برای سپهری در جهت جاودانگی و وصال است:

زندگی خالی نیست:

مهربانی هست، سیب هست، ایمان هست.

آری

تا شقایق هست، زندگی باید کرد.

در دل من چیزی است، مثل یک بیشه ی نور، مثل خواب دم صبح

و چنان بی تابم، که دلم می خواهد

بدوم تا ته دشت، بروم تا سر کوه.

دورها آوایی است، که مرا می خواند. (همان: ۳۵۶ - ۳۵۷).

درست، بلافاصله بعد از قطعه « واحه‌ای در لحظه » سپهری شعری دارد با عنوان « پشت دریاها » که به نظر

می رسد سپهری در آن ابتدا از جایی می پردازد که در آن فضا زندگی می کند و ناملايمات و نکات نامساعد

را برمی شمرد، سپس در ادامه فضای یک زندگانی آرمانی و به نوعی مدینه ی فاضله ی « خویش را ترسیم

می کند که باید برای زندگی به آن جا رفت:

دور خواهم شد از این خاک غریب ...

دور باید شد. دور.

مرد آن شهر اساطیر نداشت.

زن آن شهر به سرشاری یک خوشه ی انگور نبود.

هیچ آینه ی تالاری، سرخوشی ها را تکرار نکرد. (همان: ۳۶۹ - ۳۷۰).

در این شعر شاعر از دنیایی سخن می گوید که امیدوار است روزی بدان جا سفر کند. آن جا شهری است

که بر مبنای اندیشه و ذهن حکمت جوی سپهری ساخته شده است. در آن شهر اسطوره نیست، تاریخ

نیست، زن آن شهر زن نیست. آن جا تجلی جاودانگی است:

پشت دریاها شهری است

که در آن پنجره ها رو به تجلی باز است....

دست هر کودک ده ساله ی شهر، شاخه ی معرفتی است....

پشت دریاها شهری است

که در آن وسعت خورشید به اندازه ی چشمان سحرخیزان است.

شاعران وارث آب و خرد و روشنی اند. (همان: ۳۷۰ - ۳۷۱).

این جهان سراسر مهر و ایمان و دور از بدی بودن، که تلقی خاصی از آرمان شهر یا به تعبیر قدما «مدینه

ی فاضله» است.

در شعر «از سبز به سبز» که در دفتر مجموعه ی «حجم سبز» است. سپهری، آب این مایه ی حیات را برای (بته ی نورس مرگ) معنی می کند و این معنا کردن آب برای مرگ یعنی جاودانه کردن زندگی، که همان بینش والای شاعر است:

من در این تاریکی

ریشه ها را دیدم

و برای بته ی نورس مرگ، آب را معنی کردم. (همان: ۳۹۵).

۳- بررسی واژگانی با مفهوم زندگی در اشعار سهراب سپهری

هر شاعری در اشعار خود از برخی از واژگان استفاده می کند که جنبه سمبلیک داشته و شاعر بدان وسیله فضای خاص شعری خود را ترسیم می کند، سهراب سپهری هم از این روش پیروی می کند. ما در این قسمت واژگانی را که به نوعی مفهوم زندگی، حیات و امید را در بردارند به همراه مصادیق و شواهدی از آنها در هشت کتاب بر می شمیریم:

آفتاب:

واژه ی آفتاب، در شعر سهراب زندگی، حیات و امید است. در اشعار او آفتاب روشن است و پرتوان و گویی همیشه بوده و همچنان نیز می خواهد به زندگی ادامه دهد و به همگان نور و روشنایی ببخشد: من ایستادم.

و آفتاب تغزل بلند بود

و من مواظب تبخیر خواب ها بودم

و ضربه های گیاهی عجیب را به تن ذهن

شماره می کردم:

خیال می کردیم

بدون حاشیه هستیم. (همان: ۳۳۱).

می پرّم، می پرّم.

روی دشتی دور افتاده

آفتاب، بال هایم را می سوزاند، و من در نفرت بیداری

به خاک می افتم. (همان: ۱۴۶)

برگ:

برگ، نشان باوری، رشد و تجدید حیات است و برگ های سبز نشانه ی امید وزنده شدن هستند. در اشعار سهراب، واژه ی برگ، بسیار به کار رفته است و در اکثر جاها، مفهوم تازگی، رشد و حیات را می رساند و نماد ادامه ی حیات و زندگی است:

مانده سرگردان نگاهم در شب آرام آیین.

برگ تصویری نمی افتد در این مرداب. (همان : ۱۵۲).

انگشتم خاک ها را زیر ورو می کند

و تصویرها را به هم می پاشد، می لغزد، خوابش می برد.

تصویری می کشد، تصویری سبز: شاخه ها، برگ ها.

روی باغ های روشن پرواز می کنم. (همان: ۱۴۶).

خورشید:

خورشید « یعنی نیروی متعال کیهانی: خدای بصیر و قدرتش ، تجلی خدا، هستی ساکن، قلب کیهان، مرکز وجود و معرفت شهودی، شعور جهانی، اشراق، چشم جهان و چشم روز، تسخیر نشدنی، فرّ، شکوه، عدل و سلطنت. » (صفی زاده، ۱۳۸۳ : ۱۵).

خورشید در شعر سهراب بسیار آمده است با مضامینی همچون تولدی دوباره، آغاز زندگی جدید، روشنایی بخش و در کل نماد بشارت، خوشی و زیبایی است و به حیات گرما می بخشد. سهراب خورشید را با مفهومی زیبا، مثبت و روشن بیان کرده است و هر جا که خورشید آمده، امید و حیات نیز آن جا آمده است: صبح ها وقتی خورشید در می آید متولد بشویم.

هیجان ها را پرواز دهیم.

روی ادراک فضا، رنگ، صدا، پنجره گل نم بزنیم. (همان : ۳۰۴).

در پس گردونه ی خورشید، گردی می رود بالا ز خاکستر.

و صدای حوریان و مو پریشان ها می آمیزد

با غبار آبی گل های نیلوفر:

باز شد درهای بیداری. (همان: ۱۵۶).

درخت:

« درخت (مخصوصا درخت هایی چون سرو و کاج و چنار و افاقیا) در اساطیر و در شعر سپهری با خدا و ملکوت مربوط است.» (شمیسا، ۱۳۸۲: ۳۷۸).

حیرت من با درخت قاتی می‌شد.

دیدم در چند متری ملکوت‌م. (سپهری، ۱۳۸۷: ۴۲۱).

درخت به طور کلی زندگی و گاهی یکی از اجزای زندگانی و گاهی رمز خود شاعر است که باد آن را ویران کرده است. درخت دلالت به زندگی، رشد، بارآوری و زایش دارد. درخت رمز حیات فنا نشدنی و جاودانگی است:

دیدم که درخت، هست.

وقتی که درخت هست

پیداست که باید بود،

باید بود

ورد روایت را

تا متن سپید

دنبال

کرد. (همان: ۴۲۵).

میان این سنگ و آفتاب، پژمردگی افسانه شد.

درخت، نقشی در ابدیت ریخت.

انگشتانم بُرنده‌ترین خار را می‌نوازد. (همان: ۱۷۱ – ۱۷۲).

دریا:

« دریا در ادبیات کهن ما رمز زندگی و هستی است.» (شمیسا، ۱۳۸۲: ۱۲۱).

دریا در شعر سهراب، نشانه‌ی تازگی هم هست و باید از آن ماهی طراوت گرفت. هر جا که سهراب، کلمه‌ی دریا را آورده، خواسته حیات و زندگی را مطرح کند:

لب دریا برویم،

تور در آب بیندازیم

و بگیریم طراوت را از آب. (سپهری، ۱۳۸۷: ۳۰۱).

می خروشد دریا.

هیچ کس نیست به ساحل پیدا.

لکه ای نیست به دریا نزدیک

که شود قایق

اگر آید نزدیک . (همان: ۷۰-۷۱).

سپیدار:

« سپیدار نشانه ی شروع سفر است، سپیده را در خود نهفته، سپیدار از حیث مادی و برون کلامی نیز بیانگر روشنائی است و لفظ سپیده موجب تداعی آفتاب، طلوع، صبح و سحر در ذهن سالک است.» (هزاره، ۱۳۸۳ : ۲۹۴).

رهگذر شاخه ی نوری که به لب داشت به تاریکی شن ها بخشید

و به انگشت نشان داد سپیداری و گفت:

نرسیده به درخت،

کوچه باغی است که از خواب خدا سبزتر است

و در آن عشق به اندازه ی پره های صداقت آبی است. (سپهری، ۱۳۸۷ : ۳۶۵).

و در مکالمه ی جسم ها مسیر سپیدار

چقدر روشن بود!

کدام راه مرا می برد به باغ فواصل ؟ (همان: ۳۳۳).

سهراب در شعر « آب» نیز از سپیدار یاد می کند و معتقد است سرسبزی آن اندوه دل را از بین می برد:

آب را گل نکنیم:

شاید این آب روان ، می رود پای سپیداری، تا فرو شوید

اندوه دلی . (همان: ۳۵۲).

تبریزی نام دیگر سپیدار است که سپهری به پاکی از آن یاد می کند:

پشت تبریزی ها

غفلت پاکی بود، که صدایم می زد. (همان: ۳۵۵).

کاج:

کاج به دلیل همیشه سبز بودنش نماد جاودانگی است و به خاطر راستی قامتی می‌توان آن را پلکان و نردبانی به سوی آسمان‌ها برای رسیدن به خدا دانست. سپهری در اشعارش خدا را همه جا در پای کاج می‌بیند:

و خدایی که در این نزدیکی است:

لای این شب بوها، پای آن کاج بلند .

روی آگاهی آب، روی قانون گیاه. (همان: ۲۷۸).

در صمیمیت سیال فضا، خش خشی می‌شنوی:

کودکی می‌بینی

رفته از کاج بلندی بالا، جوجه بردارد از لانه ی نور (همان: ۳۶۵).

عصر

چند عدد سار

دور شدند از مدار حافظه ی کاج.

نیکی جسمانی درخت به جا ماند.

عفت اشراق روی شانه ی من ریخت. (همان: ۴۰۸ - ۴۰۹).

چنار:

چنار: «از درخت‌های مقدسی است که آن را در امامزاده‌ها می‌کارند. اولاً بلند است و عظمتی دارد و ثانیاً عمر طولانی دارد. پوست می‌اندازد و رمز جاودانگی است. در اساطیر آمده است: که چنار هر هزار سال یک بار آتش می‌گیرد.» (هزاره، ۱۳۸۳: ۲۹۵).

ای در خور اوج! آواز تو در کوه سحر، و گیاهی به نماز.

غم‌ها را گل کردم، پل زدم از خود تا صخره ی دوست.

من هستم، و سفالینه ی تاریکی، و تراویدن راز ازلی.

سر بر سنگ، و هوایی که خنک، و چناری که به فکر،

و روانی که پر از ریزش دوست. (سپهری، ۱۳۸۷: ۲۶۹-۲۷۰).

باد می‌رفت به سر وقت چنار.

من به سر وقت خدا می‌رفتم. (همان: ۳۶۳).

۴- نتیجه گیری

شعرهای سهراب سپهری را باید زندگی کرد چرا که او از مواجهه بی واسطه خود با زندگی سخن می گوید و خواننده را در این تجربه ماورایی با خود همراه می برد و شریک می کند. نگاه او به زندگی، گذرا و بر پایه جهان بینی و عقاید سنتی نیست بلکه چون چشمه و جویباری ساری است که از بیرون به درون می ریزد و گرمای عشق و عرفان را به خواننده می چشاند و از زندگی در لحظه ها عبور می کند و راه به سوی جاودانگی می برد. او خود به تنهایی از تجربه های معنوی و الهی خود سخن نمی گوید بلکه با همدلی خواننده را در کنار خود به بالا می کشاند. زندگی در شعر سهراب سپهری گفتنی نیست بلکه رفتنی و چشیدنی می شود و نوعی وحدت وجود عرفانی را منتقل می کند که انسان در پروازی معنوی به سوی جهان ماورایی در سیر است و تفسیر این لحظه های زندگی بر عهده احساسات خواننده است که در مواجهه خود با زندگی دریافتی واقعی از آن در خود بیابد. این تجربه اتحاد عرفانی به آنجا می رسد که او و خواننده درمی یابد که: «پنجره، فکر، هوا، عشق، زمین مال من است....». این وحدت تا احساس جاودانگی ادامه می یابد.

منابع و مأخذ

۱. آتشی، منوچهر (۱۳۸۲) **سهراب شاعر نقش ها**، چاپ اول، تهران: انتشارات آمیتیس.
۲. بیانی، احمد (۱۳۷۳) **زندگی چیست**، چاپ اول، تهران: نشر ایران.
۳. بزرگمهر، ناصر (۱۳۶۷) **یادمان سهراب سپهری**، چاپ اول، تهران: دفتر نشر آثار هنری.
۴. ترابی، ضیاء الدین (۱۳۸۲) **سهرابی دیگر**، چاپ اول: تهران: انتشارات دنیای نو.
۵. ثروتیان، بهروز (۱۳۸۴) **صدای پای آب**، چاپ اول، تهران: انتشارات نگاه.
۶. حقوقی، محمد (۱۳۶۴) **شعر نو از آغاز تا امروز**، چاپ اول، تهران: انتشارات یوشیج.
۷. _____، (۱۳۷۱) **شعر زمان ما (۳) سهراب سپهری**، چاپ اول، تهران: انتشارات نگاه.
۸. حسین پور چافی، علی. (۱۳۸۴). **طبقه بندی و نقد و تحلیل جریان های شعری فارسی (۱۳۳۲-۱۳۵۷)** رساله دکتری دانشگاه تربیت مدرس.

۹. حافظ، شمس الدین محمد (۱۳۸۲) **دیوان حافظ**، چاپ سوم، تهران: انتشارات زرین.
۱۰. دست غیب، عبدالعلی (۱۳۸۵)، **باغ سبز شعر**، چاپ اول، تهران: آمیتیس.
۱۱. سپهری، سهراب (۱۳۸۷) **هشت کتاب**، چاپ پنجم، تهران: طهوری.
۱۲. سپهری، سهراب، (۱۳۶۹) **اتاق آبی**، ویراسته ی پیروز سیار، چاپ اول، تهران: سروش.
۱۳. سپهری، پریدخت (۱۳۸۰) **هنوز در سفرم**، چاپ اول، تهران: فرزانه.
۱۴. سپهری، پریدخت، (۱۳۷۵) **سهراب مرغ مهاجر**، چاپ اول، تهران: طهوری.
۱۵. سیاهپوش، حمید (۱۳۸۳) **باغ تنهایی**، چاپ اول، تهران: انتشارات نگاه.
۱۶. سنجر، محمود (۱۳۷۸). **مکاشفه هشت** (به تماشای شعر سهراب سپهری). تهران: فرادید.
۱۷. شمیسا، سیروس (۱۳۸۲) **نگاهی به سپهری**، چاپ هشتم، تهران: صدای معاصر.
۱۸. شمیسا، سیروس، (۱۳۷۲) **نگاهی به فروغ**، چاپ اول، تهران: مروارید.
۱۹. شمیسا، سیروس، (۱۳۸۳) **راهنمای ادبیات معاصر**، چاپ اول، تهران: نشر میترا.
۲۰. صفی زاده، فاروق (۱۳۸۳) **شاسوسا در شعر سهراب سپهری**، چاپ اول، تهران: انتشارات قصیده.
۲۱. عابدی، کامیار (۱۳۷۹) **از مصاحبت آفتاب**، چاپ چهارم، تهران: نشر ثالث.
۲۲. عزیزی، فرامیرعباس و همکاران. (۱۳۹۷) **بررسی و تحلیل مبانی فلسفه اگزیستانسیالیسم در شعر سهراب سپهری**، نشریه زبان و ادب فارسی، دانشگاه تبریز، شماره ۲۳۷.
۲۳. فرخزاد، فروغ (۱۳۸۶) **دیوان فروغ**، چاپ پنجم، تهران: اهورا.
۲۴. کاپلستون، فردریک. (۱۳۸۸) **تاریخ فلسفه غرب**، ترجمه: داریوش آشوری، تهران، علمی و فرهنگی.
۲۵. لاهیجی، محمد (۱۳۳۷) **مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز**، چاپ اول، تهران: کتاب فروشی محمودی.
۲۶. مولوی، جلال الدین محمد (۱۳۶۵) **مثنوی مولوی**، به کوشش نیکلسن، چاپ پنجم، تهران: انتشارات مولی.
۲۷. مولوی، جلال الدین محمد، (۱۳۶۰) **دیوان شمس**، چاپ پنجم، تهران: انتشارات جاوید.
۲۸. هزاره، داود (۱۳۸۳) **سیاه و سفید**، چاپ اول، مشهد: انتشارات پاز

۲۹-Bertles,roland(۱۹۸۸), the death of the author, longman,London,pp,۱۶۷-۱۷۲.

۳۰-Eliot,T.S,(۱۹۱۹), selected essays, faber and faber, London.

۳۱-Foucault,Michel(۱۹۸۹) what is an author? Longman,new york,pp ۲۶۳-۲۷۵.

References

Atashi, Manouchehr (۲۰۰۳) Sohrab the Poet of the Paintings, first edition, Tehran: Amitis Publications

Bayani, Ahmad (۱۹۹۴) What is Life?, first edition, Tehran: Iran Publications

Bozorgmehr, Naser (۱۹۸۸) Sohrab Sepehri Memorial, first edition, Tehran: Artistic Publications Office

Torabi, Zia-eddin (۲۰۰۳) Another Sohrab, first edition: Tehran: Donyayeh No Publications

Sarwatian, Behrouz (۲۰۰۵) The Sound of the Water Footprints, first edition, Tehran: Negah Publications

Khoghughi, Mohammad (۱۹۸۵) New Poetry from the Beginning to Today, first edition, Tehran: Youshij Publications

Khoghughi, Mohammad(۱۹۹۲). Poetry of Our Time (۳) Sohrab Sepehri, first edition, Tehran: Negah Publications

Hosseinpour Chafi, Ali. (۲۰۰۵). Classification, Criticism and Analysis of Persian Poetry Movements (۱۹۵۷-۱۹۹۹) PhD Thesis, Tarbiat Modares University

Hafez, Shams al-Din Mohammad (۲۰۰۳) Divan Hafez, third edition, Tehran: Zarrin Publications

Dast Ghayb, Abdol Ali (۲۰۰۶), Bagh Sabz Shar, first edition, Tehran: Amitis

Sepehri, Sohrab (۲۰۰۸) Hasht Kitab, fifth edition, Tehran: Tahori

Sepehri, Sohrab, (۱۹۸۰) The Blue Room, edited by Pirouz Sayyar, first edition, Tehran: Soroush

Sepehri, Paridokht (۱۹۸۱) Still on my journey, first edition, Tehran: Farzan

Sepehri, Paridokht (۱۹۹۶) Sohrab Morgh Mohajer, first edition, Tehran: Tahori

Siahpoosh, Hamid (۱۹۹۴) The Garden of Solitude, first edition, Tehran: Negah Publications

Sanjari, Mahmoud. (۱۹۹۹). The Eight Revelations (Watching Sohrab Sepehri's Poetry). Tehran: Faradid

Shamisa, Sirous (۲۰۰۳) A Look at Sepehri, ۸th edition, Tehran: Sedaya Moaser

Shamisa, Sirous, (۲۰۰۳) A Look at Forough, ۱st edition, Tehran: Morvarid

- Shamisa, Sirous, (۲۰۰۴) A Guide to Contemporary Literature, ۱st edition, Tehran: Mitra Publications
- Safizadeh, Farooq (۲۰۰۴) Shasosa in the Poetry of Sohrab Sepehri, ۱st edition, Tehran: Qaseeda Publications
- Abedi, Kamyar (۲۰۰۰) From the Conversation of the Sun, ۴th edition, Tehran: Sales Publications
- Farrokhzad, Forough (۲۰۰۷) Divan Forough, ۵th edition, Tehran: Ahura
- Lahiji, Mohammad (۱۹۵۸) Mafatih al-Ijaz fi Sharh Gulshan-e-Raz, first edition, Tehran: Mahmoudi Bookstore
- Rumi, Jalal al-Din Mohammad (۱۹۸۶) Mawlavi's Masnavi, edited by Nicholson, fifth edition, Tehran: Molly Publications
- Rumi, Jalal al-Din Mohammad (۱۹۸۱) Divan Shams, fifth edition, Tehran: Javid Publications
- Hazare, Davud (۱۹۸۴) Black and White, first edition, Mashhad: Page Publications